

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Пенка Ватова

за дисертационния труд на Димитър Самуилов Бурла

**„Цивилизация и национална култура. Творчеството на Алеко
Константинов в контекста на българската литература от втората половина
на XIX век“**

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

по професионално направление 2.1. Филология – Българска литература

Дисертационният труд на Димитър Бурла е обсъден и насочен за защита на заседание на Катедрата по българска литература към Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. Дисертантът е представил всички нормативно изисквани документи – дисертационен труд, автореферат, наукометрична справка, автобиография със списък на публикациите и участията в научни конференции, справка за научните приноси на дисертацията и становище на научния ръководител проф. Валери Стефанов във връзка с процедурата за предотвратяване на плагиатство.

Трудът е с обем 318 страници, състои се от увод, четири глави, заключение и библиография, която наброява 401 заглавия. Всички документи по защитата са представени, докторантът е спазил изискванията за явяване на публична защита на труда си.

В самото начало ще подчертая, че да предприемеш изследване на творчеството на Алеко Константинов - както сочи заявката на заглавието, когато за него и неговия създател са издадени над 80 колективни и авторски книги, да намериш оригинална гледна точка и изследователска ниша, в която да осъществиш своя прочит, е респектиращо намерение. Както ще видим по-нататък, то явно е било изместено в хода на работата към една много по-обемна и значима тема с интердисциплинарен характер, разположена на междата на литературата, културата и света на идеите – в граничното поле, което дава възможност да се проникне с различен изследователски прожектор в спецификата не само на Алековото творчество, но и изобщо на процесите, които се извършват в българското социално и културно пространство през втората половина на XIX век.

Трудът е структуриран в промислен порядък, съответстващ на дисертационно научно изследване с ясно очертан научен проблем, предмет, цели и задачи, методологически опори и аргументирани тези, които постъпателно изграждат научното съдържание в хода на аналитичното разгръщане.

Преминавайки от темата и заглавието към текстовия корпус на дисертационния труд, разбираме, че всъщност онова важно, което интересува автора на труда преди Алековото творчество, е неговото контекстуализиране в процесите на ориентиране на българската менталност, култура и литература от втората половина на XIX век към цивилизационни и европейски ценности от различен порядък, свързани с изграждането на националната идеология и модерната идентичност на българина. Тъкмо тези процеси стават фокус на изследването, като творчеството на Алеко Константинов остава по-скоро в периферната, илюстративна и доказателствена част на труда. Те са историзирани и анализирани с научна коректност и вещина, като авторът надгражда достигнатото знание за менталните и културни промени в българското общество и в индивидуалното съзнание на българския човек от втората половина на XIX столетие.

В увода на изследването са формулирани теоретичните му фундаменти, отнасящи се до явленията модерност, нация и национална култура, идентичност, цивилизация. Цялата първа глава разгръща идеята за цивилизация като „големия разказ“ на модерността, отчитайки присъщността им, но и проблематичността на тази присъщност. Тук Бурла привежда аргументи, примери и доказателства, уточнява понятията и границите, които релативизират съдържанието и изместват значенията им в зависимост от контекста. В проследяването на историята на понятието за цивилизация, на неговото зараждане и развитие, на отношението между цивилизация и култура, личи собствено проучване и осмисляне на богат материал от сферата на идеите, от литературата и културата на Европа и на Българското възраждане през XVIII и XIX век, с което се подготвя изследователската призма за следващите глави на труда.

Втората глава вече фокусира изследването в българското движение към Европа през XIX век, формирането на нацията, появата на отношението родно – чуждо и неговата динамика в строежа на културните модели. Дисертантът умело съчетава придържане към теоретичната база и историзирането на процесите,

към които се насочва, движейки се от едрия щрих на явленията към детайлите на техните конкретни проявления; използва резултатно сравнителен културен и литературен анализ. Интересни и ценни са наблюденията върху вклиняването на моделите на модерността в традиционната култура, усвояването на дискурса на модерността от българската интелигенция, двоякото отношение към „цивилизацията“, възприета благосклонно в нейните престижни ценностни проекции или посрещната със съпротива и критика в негативните ѝ проявления, срещата на етноцентризма с универсалността на хуманистичните ценности при формирането на българската национална и културна идентичност.

Трета глава на дисертацията прехожда към проявленията на „цивилизоваността“, имащи отношение към формирането на модерния субект, с неговия нов личен светоглед, който се отклонява от социално предписаните му функции и роли, от обществените конвенции и очаквания. Тук трудът е ориентиран към многопосочен анализ на новия тип герой, който се появява през втората половина на XIX в. в литературата ни и с който се изяснява усвояването на образци от високата чужда култура, а чрез тях и универсални ценности и хуманистични идеали. Едва тук в труда творчеството на Алеко влиза в изследователско обръщение, като на фокус са поставени различни аспекти от антропологията на модерния човек, разчетени през героите на писателя и техните стремления, поведенчески и ментални проявления. В интерпретацията им Бурла не изпуска и за миг свързаността с концепцията на труда, с идеята за сложните и неправолинейни пътища, по които европейската модерност навлиза в българското общество и култура, за въздействието ѝ във формирането на нова личностна идентичност и на промяна на моралните и културните призми в практиката на социалното и личното всекидневно живеене. Микротемите в тази глава – за Дон Жуан и Бай Ганьо, за свободното време, са интересни конкретизации, включващи Алековото творчество в парадигмата на изследваната тема.

Последната глава на дисертацията прави опит да опише цивилизацията чрез книгите, тяхното място в модерния свят и ролята им за модерния човек. Тук са засегнати въпроси за формирането на нов вид колективно съзнание и самосъзнание, което лежи в основата на националната идентичност, за изграждането на общностен светоглед, за поколенческите му проявления и пр. Те са разчетени от дисертанта в художествени и публицистични текстове, чрез

обособяването на образованието и възпитанието в тематично гнездо, което добавя нови щрихи към очертаването на механизмите, по които се изгражда националната култура. Разгръщането на анализа на тези процеси в изследването води до интересната част за проблематизирането на ценностите на Просвещението, за появата на скептицизма и песимизма, за разколебаването на основанията при приемането на едни или други норми и ценности. Тук авторът работи с разнообразен литературен материал от края на столетието, очертава връзки, сговарящи творци и творби по темата за цивилизоването на различни сфери и аспекти от обществения живот и личностния светоглед. Очертани са перспективите пред литературата ни на междата на двете столетия и в началото на XX век.

Заключението на труда адекватно обобщава намеренията и реализациите в него по темата за движението на българската култура от втората половина на XIX век към европеизиране и модернизиране. Това движение е свързано с процесите на секуларизация и оконтуриране на нов обществен и културен хоризонт, който с времето става все по-съдържателен и наситен с идеи, културни и литературни проекции и модели, които обясняват националния културен развой през следващото столетие.

Трудът оставя удовлетворение у читателя, което се дължи на сериозния замисъл и интелигентното осъществяване, на аргументираното и убедително решаване на научните задачи, които дисертантът си е поставил. Единственото, което ме смущава, е заявката, четяща се в заглавието му - тя ориентира очакванията към творчеството на Алеко Константинов. Разбира се, темата е много по-голяма - и също присъства в заглавието, в неговата първа част, но сякаш е добавена в хода на писането, след като постъпателната работа я е изместила от Алеко към обществените, менталните и културните процеси в избрания период, без да я постави за център на изследването, каквато на практика тя е. И е не просто център, а самото изследване в цялостната му реализация. Разбира се, това ни най-малко не е недостатък на труда и неговите резултати. По-скоро има формален аспект и моята препоръка е - при издаването на труда в книга, нещо, което трябва да се осъществи непременно - заглавието да спести акцента върху Алековото творчество.

Въз основа на описаните качества на дисертационния труд и неговите приноси в изследването на българската култура и литература от XVIII до XX столетие, по-

конкретно в задълбочаването и структурирането на знанието за процесите в нея, убедено гласувам на докторант Димитър Самуилов Бурла да се присъди научно-образователната степен „доктор“ в посоченото професионално направление.

29.04.2025